

Beteckning: HRV:C09:36

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Läroböcker i förändring
Om reformationen i läroböcker för gymnasiet

Aysenur Dogan
Juni 2009

C-uppsats, 15 högskolepoäng
Religionsvetenskap

Religionsvetenskap med inriktning mot historiska perspektiv C
Handledare: Peder Thalén

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	2
1.1 BAKGRUND	2
1.2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	3
1.3 MATERIAL OCH AVGRÄNSNING	4
1.4 METOD.....	5
1.5 BEGREPPSFÖRKLARING.....	6
2. UNDERSÖKNING	7
2.1 LÄROMEDEL FRÅN 1968	8
2.1.1 MARTIN LUTHER.....	8
2.1.2 KYRKAN	10
2.1.3 DEN NYA BIBELSYNEN	12
2.2 LÄROMEDEL FRÅN 2000-TALET	15
2.2.1 MARTIN LUTHER.....	15
2.2.2 KYRKAN	16
2.2.3 DEN NYA BIBELSYNEN	17
3. ANALYS	20
3.1 ALLMÄNNA SKILLNADER MELLAN 1968 OCH 2000-TALET.....	20
3.2 KONFESSIONELLA INSLAG OCH TYPER AV FÖRKLARINGAR.....	20
3.3 HAR LÄROMEDLEN BLIVIT MER OBJEKTIVA?	21
4. AVLUTANDE REFLEKTION	22
SAMMANFATTNING	23
LITTERATURFÖRTECKNING	24

1. Inledning

1.1 Bakgrund

När tiderna har förändrats har det skett många förändringar i samhället. Skolan som utgör en viktig och en stor del av samhället har också förändrats, där undervisningsutvecklingen har tillfört mycket till förändringen av samhället och vice versa. Förändringen av läroplanen och därmed de förnyade läromedlen anpassade till dessa är en avspegling av samhället och en mer globaliserat värld.

Då jag kommer att vara lärare i religion och historia på gymnasiet föll ett ämne som undervisningsutveckling i modern tid naturligt på sin plats.

Som blivande religionslärare anser jag att religionsämnets fortsatta utveckling vara viktig att se på. Detta för att på bästa möjliga sätt vara delaktig i utvecklingen och förhoppningsvis kunna bidra till en ökad fördomsfrihet.

Religionskunskapen har i den svenska skolan genomgått många förändringar i olika perioder. De senaste 50 åren har ämnet gått från att vara konfessionell kristendomslära till att bli icke konfessionell med fokus på mångkulturalitet, där objektivitet betonas istället för subjektivitet.

Denna uppsats fokuserar på skildringen av reformationen i de olika läromedlen för gymnasiet. Det kommer att vara intressant att se bland annat på hur framställningen av Martin Luther skiljer sig mellan år 1968 och 2000 talet. Läromedlens framställning av Luther kommer att vara till hjälp för att få syn på de olika perspektiv och infallsvinklar som de utgår ifrån. En viktig uppgift är att ta reda på om det finns konfessionella inslag.

Kristendomen var en gång den självklara värderingsgrunden för samhället men har kommit under undervisningsutvecklingen att övertas av demokratiska grundvärderingar, vilket har gjort att utvecklingen i Sverige har gått i multikulturell riktning. Jag vill se om utvecklingen av religionskunskapen fortfarande har en lång väg att nå till det ultimata objektiva och fördomsfria målet, om det nu kan realiseras.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att studera skildringen av reformationen i olika läromedel för religionskunskap i gymnasieskolan. Detta för att se om och hur läromedlen förändrats, om de har blivit mer objektiva med tiden. De utvalda läromedlen är från 1960- talets slut och 2000- talet. Utifrån de olika skildringarna kommer jag att jämföra läromedlen med varandra.

Frågeställningarna till denna uppsats lyder:

- Finns det konfessionella inslag i läromedlen där författarna vill framhäva/ betona protestantism?
- Vilka typer av förklaringar använder man sig av för att förklara uppkomsten av reformationen?
- Hur förhåller sig dessa förklaringar till de eventuella konfessionella inslagen?

1.3 Material och avgränsning

För att kunna uppfylla mitt syfte med denna studie har jag till min hjälp använt mig av sammanlagt sex läromedel för gymnasiet i ämnet religionskunskap. Jag har också använt mig av två böcker om religionsdidaktik.

De valda läromedlen till denna undersökning är tre läromedlen från år 1968, och tre läromedel från 2000- talet. De senare är från år från år 2000, 2003 och 2004.

Anledningen till valen av de tre läromedlen från år 1968 för denna undersökning är att den nya läroplanen för gymnasiet infördes år 1965 (Lgy 65). Denna läroplan framhöll vikten av att religionsundervisningen skall vara neutral och objektiv. Jag vill se hur de utvalda läromedlen från år 1968 efter införandet av den nya läroplanen för denna tidsperiod förhåller sig till objektivitet, då objektivitetsprincipen som norm infördes för skolans undervisning.

Alla tre läromedlen från 2000-talet är fortfarande aktuella i gymnasieskolor i samma upplagor och också nyare upplagor. Under min egen praktikperiod i Vasaskolan i Gävle har jag sett att dessa böcker är populära och tillgängliga.

Utöver dessa läromedel har jag använt mig av två böcker skrivna av Carl E. Olivestam samt Sven-Åke Selander. Dessa två har hjälpt mig med orienteringen av de historiska fakta angående själva religionskunskapen som ett ämne i skolan. Dessa böcker skildrar den process som religionskunskapen har varit i och som den ännu är i. En närmare presentation av litteraturen, förutom läromedlen, till denna uppsats kommer nedan.

Carl E. Olivestam är doktor i religionsvetenskap och docent i ämnesdidaktik. Han skriver i boken *Religionsdidaktik* (2006) om religionsämnets historiska förändringar och de förändringar ämnet står inför idag för ämnets fortsatta utveckling. Religionsämnets roll i skolan diskuteras och begreppet värdegrund ställs mot ämnets innehåll.

Sven-Åke Selander är professor vid teologiska institutionen i Lund. Precis som Olivestam ger även Selander en historisk bakgrundskunskap om ämnet i sin bok *Undervisa i*

religionskunskap (1993). Författaren menar att för en fortsatt utveckling av ämnet krävs en inblick och förståelse av historien.

I denna uppsats kommer jag att avgränsa mig med sex olika läromedel för religionskunskapen i gymnasiet och utöver dessa läromedel kommer jag även att se på de ovan nämnda två skrifter som behandlar religionsdidaktik i skolan. Avgränsningen till denna uppsats är med dessa material den nya formen av undervisning under modern tid. De som kommer att behandlas under modern tid är undervisningsutvecklingen i en djup nivå med fokus och tema på skildringen av reformationen.

1.4 Metod

Denna uppsats kommer att vara en litteraturstudie, där litteraturen kommer att bestå av läromedel för gymnasiet samt några faktaböcker om religionsdidaktik i gymnasiet. Med hjälp utav dessa litteraturer har jag inte upplevt någon problematik med att försöka besvara mina frågeställningar.

Till min hjälp kommer jag att bland annat ta till innehållsanalysen som en metod i analysen. Innehållsanalysen tar man till hjälp i första hand när man ska belysa ett forskningsproblem.¹

I min metod ingår att se på vilka ord författarna använder i sitt skrivande. De som främst kommer att bidra i denna uppsats är de värdeladdade orden,² vilket dessa kommer att eventuellt hjälpa till med att upptäcka de konfessionella inslagen i deras skildringar av reformationen.

Fokus kommer att ligga i att se på författarnas olika sätt att framställa reformationen i texterna som behandlar detta tema, men jag kommer i vissa fall att se på uppläggningsen av andra texter innan och efter texterna om reformationen.

För att tydligt belysa likheter och skillnader mellan läromedlen kommer jag att förutom att ge en övergripande bild av de även koncentrera mig på ett specifikt tema reformationen, som behandlas i alla läromedel. Jag har valt att jämföra de olika skildringarna av reformationen,

¹ Bergström & Boréus, 2005, s 48

² Bergström & Boréus, 2005, s 43

utifrån hur de presenterar *Martin Luther, Kyrkan och den nya bibelsynen*. På så sätt kommer jag att se på skillnader på ett rättvist sätt då alla läromedel skriver något om dessa.

1.5 Begreppsförklaring

Här vill jag förtydliga några begrepp som kommer att användas ofta i denna studie.

Konfessionell - Betyder trosbekännelse. I denna studie menar jag med begreppet konfessionell de som står för de olika riktningarna av kristendomen, exempelvis det ortodoxa, katolska och självklart den protestantiska.

Perspektiv - Betyder djupverkan. Viket kommer i denna uppsats att betyda den synvinkel som författaren har valt att skildra sin text ifrån.

2. Undersökning

Bakgrunden till 1968 talets läromedel spelar roll och influerar böckerna. Vilket gör att 1968 talets böcker skiljer sig ifrån de jag är van vid från min egen tid, från 1990 talet och framåt.

Religionskunskapen hette ända fram till år 1965 kristendomskunskap i gymnasiet. Man ändrade namnet på ämnet för att markera det vidgade religionsperspektivet. Sedan 1951 då en religionsfrihetslag infördes i Sverige, blev denna lag en milstolpe för den religiösa utvecklingen som innebar att Sverige utvecklades i en multikulturell riktning.³ Om denna utveckling och milstolpe skriver *Selander* i sin bok att:

*Efter 1951 hamnade man i ett annat läge. Religion och livsåskådning individualiserades. Samhället skulle baseras på en demokratisk grundideologi, där pressfrihet, yttrandefrihet och religionsfrihet var de grundläggande motiven.*⁴

Vidare tar *Selander* upp i sin bok, frågan om vad man skulle göra efter en sådan utveckling med kristendomsundervisningen. Enklarest hade det varit att skilja kristendomsundervisningen från skolan, men mot detta talade samhället om livsåskådningsmässigt att det dominerades av kristendomen. *Selander* är *för* detta ställningstagande och motiverar detta genom att skriva om att kristendomsundervisningen kunde förklara mycket av hur samhället fungerar.⁵ Samtidigt talade samhällets regi om att den enskilde eleven behöver orienteras om utbudet av andra livsåskådningar i samhället än kristendomen för att få hjälp till att själv ta ställning, inget skulle få förekomma i skolan som kränkte den enskildes integritet.⁶

Denna bakgrund om tiden efter 1951 speglar sig i läromedlen från 1968. Trots att kristendomen inte längre var den självklara värdegrunden för samhället gavs det utrymme för kristendom som visar prioriteringen av ämnet, vilket gör att det finns en fördjupning i alla berörda områden av kristendomen. Reformationen i 1968 talens läromedel är inget undantag, då reformationen är den viktiga historiska händelsen för protestantismen. I nästa avsnitt kommer jag att dela in reformationen i tre delar för att lättare kunna analysera och se

³ Selander, 1993, s 9

⁴ Selander, 1993, s 10

⁵ Selander, 1993, s 10

⁶ Selander, 1993, s 10

skillnaderna samt likheterna mellan 1968 - och 2000- talets läromedel om reformationen. De tre delarna kommer att heta *Martin Luther, Kyrkan, och Den nya bibelsynen*.

2.1 Läromedel från 1968

2.1.1 Martin Luther

I samtliga läromedel som är med i denna studie är Martin Luther den inledande figuren för texterna om reformationen. Med Luther i fronten får man en religionshistorisk framtoning om reformationen i läromedlen, vilket är likheten mellan samtliga läromedel utvalda till denna studie. Dock skiljer sig fördjupningen av ämnet, perspektivvalen samt infallsvinklarna från läromedel till läromedel, vilket gör att den historiska framställningen får ett annat perspektiv i de läromedlen från 1968 talet än de från 2000-talet.

I avsnitten om Martin Luther och framställningen av denna gestalt ser man i det första läromedlet av *Hof och Hammarstedt m.fl.*, här väljer författarna att ta upp den nya definitionen av den kristna personen.

*Protesten riktades framför allt mot de krav, som kyrkan ställde på den enskilda människan och hennes förhållande till Gud.*⁷

Här väljer man ord som *krav* och begrepp som *den enskilda människan*, vilket får en att komma in i tankar om människans och hennes frihet, dessa är det som står i fokus i protesten av Luther menar författarna i boken. Med betoning på den nya formens genomslag går författarna in på Luthers egna kriser och senare in på den reformations kamp som han blev insatt i.

*Men det var inte bara vad Bibeln sa till den orolige Luther, som blev av avgörande betydelse. Han kunde inte komma ifrån sin upplevelse, att det just var Bibeln som hjälpte honom i hans själsnöd. Han upplevde, att Bibeln var den auktoritet som man skulle rådfråga i religiösa angelägenheter.*⁸

⁷ Hof & Hammarstedt mfl, 1968, s 89

⁸ Hof & Hammarstedt mfl, 1968, s 90

Beskrivningen av Luther och hans insatta situation i citatet ovan ger läsarna en bild som vill framställa den protestantistiska riktningen som den nya gällande formen för den nya kommande tiden, genom att hela tiden betona Bibeln och dess nya betydelse och vad den innebar för Luther. Psykologiska och analytiska beskrivningar här av Luther och hans tillstånd gör att det skapas en framställning som blandar berättelse med fakta.

En liknande framställning och mönster som *Hof och Hammarstedt m.fl.* har i sitt läromedel ser man i det andra läromedlet av *Hermerén och Lilja*. Här går författarna in på att jämföra den katolska uppfattningen av människan med den protestantiska uppfattningen. En fråga ställs i detta läromedel som lyder: Hur ska jag finna en nådig gud?⁹ För att hitta en nådig Gud behöver man inte kyrkans hjälp utan man kan hitta en nådig gud genom den egna strävan, menar författarna.

*För katolsk uppfattning kan människan inte av sig själv finna vägen till Gud. Hon måste ha gudomlig hjälp.*¹⁰

Den nya uppfattning av Luther presenteras här vidare i texten som för vidare tankarna till den katolska kyrkans makt över människan. Istället betonar författarna individualismen och den enskildes rätt att tänka fritt¹¹ samt att inte se de moraliska kraven som ett tvång och följa sitt samvetes bud till Guds barmhärtighet genom tron.¹²

Bland de olika förklaringarna till reformationens utbrott finns ett som betonar protestantismen som den riktning som framställer bilden av Kristus tydligt, vilket denna förklaring också ligger i Luthers religiösa kamp där han fick syn på evangeliets hjärtpunkt.¹³

*Det betydelsefulla hos Luther är att han i sin egen religiösa kamp fick syn på evangeliets hjärtpunkt – förkunnelsen om Guds barmhärtighet – och att han inte tvekade att fullt ut dra konsekvenserna av sin nya syn.*¹⁴

⁹ Hermerén & Lilja, 1968, s 144

¹⁰ Hermerén & Lilja, 1968, s 144

¹¹ Hermerén & Lilja, 1968, s 148

¹² Hermerén & Lilja, 1968, s 146

¹³ Hermerén & Lilja, 1968, s 145

¹⁴ Hermerén & Lilja, 1968, s 145

Med begreppet *hjärtpunkt* och det förklaringsätt man väljer att följa här är psykologiska och teologiska, vilket *Hermerén och Lilja* förklarar med betoning på individualismen. Författarna tar in det nya teologiska budskapet, med *Guds barmhärtighet* i fronten för den nya läran. Ett annat citat ur läromedlet betonar den nya läran. Ord som *målet* och *ny insikt* beskriver vidare den nya teologin av Luther.

*Luther hade grundligt prövat denna väg men funnit att den inte ledde fram till målet. Då var det bibelstudiet, som gav honom en ny insikt evangeliets egentliga budskap.*¹⁵

I *Hillerdals* läromedel tar författaren däremot avlaten som den första förklaringen till uppkomsten av reformationen. Man beskriver denna anledning som den allmänna bakgrunden till Luthers kamp om den nya bibelsynen. Vidare i samma text skriver författaren att reformationens egentliga grund emellertid var den nya kristendomstolkningen.¹⁶ I nästa stycke skriver *Hillerdal*:

*Den väsentliga förnyelsen i och med reformationen kommer genom bibelstudiet. När striden om den rena läran var i gång, kunde både Luther och övriga reformatorer hänvisa till skriften som den egentliga källan för äkta kristendom och spela ut Bibeln mot den romersk katolska - traditionen.*¹⁷

Med vissa ordval och beskrivningar såsom *väsentlig, äkta och den rena läran*, får man som läsare en framställning som försöker framställa den protestantiska riktningen bättre än den katolska riktningen. En annan förklaring till Luthers handlande är den humanistiska strömningen som var aktuell vid den tiden och som hänvisade till de ursprungliga källorna.¹⁸ Likt *Hermerén och Lilja* skriver *Hillerdal* om teologin, vilket därifrån talar om reformationen som den gällande faktorn till den självklara förändringen hos den kristna personens tro.

2.1.2 Kyrkan

Efter den första delen med Martin Luther kommer den andra delen med Kyrkan, vilket kommer att granskas i denna undersökning som ett område i sig. Kyrkan kommer alltså här att

¹⁵ Hermerén & Lilja, 1968, s 144

¹⁶ Hillerdal, 1968, s 163

¹⁷ Hillerdal, 1968, s 163

¹⁸ Hillerdal, 1968, s 163

ses som den institution där reformationen gjorde sig gällande och där förändringar syntes tydligt.

I *Hof och Hammarstedt m.fl.* läromedel om kyrkan får man som läsare konkreta händelser beskrivna som försöker presentera kyrkan på nytt med hjälp av Luther och hans nya bibelsyn.

Luther fann snart den förklaring han sökte: kyrkan som han tjänade som präst, munk och teologiprofessor, hade inte bara Bibeln som auktoritet utan därjämte en nästan 1500-årig lärotradition, dvs. de katolska teologiernas utläggningar av Bibeln.¹⁹

De enkelt framhävda beskrivningarna med hjälpt begrepp som *den förklaring han sökte* och *kyrkan som han tjänade* anstränger sig till att komma fram till följden av den kamp Luther befann sig i. Vilket i detta fall var reformationen av kristendomen som medförde att protestantismen infördes som en ny lära ur katolicismen.

Vidare om kyrkan i nästa läromedel av *Hermerén och Lilja* får läsarna här en liknande konkret beskrivning som är skrivet av författarna med ordet *enligt* Luther.

Den rätta kyrkan är enligt Luther församlingen av alla Kristus-troende, en osynlig storhet, som finns överallt där Guds ord rätt förkunnas och sakramenten rätt förvaltas.²⁰

Här betonar författarna den nya läran av Luther, med begrepp som *den rätta kyrkan*, *alla Kristus-troende*, *rätt förkunnas* och *rätt förvaltas*. Författarna har en självklar förhållningssätt mellan sina fakta delar och beskrivningarna om de samhällseliga aktualiteterna från reformations tid.

Hennes uppgift blir att trofast och hederligt sköta den uppgift i samhället hon har, vad Luther benämner hennes kallelse. Därigenom tjänar hon sin nästa på det rätta sättet. Med denna utgångspunkt fann Luther en befriande inställning till de moraliska kraven, som människan ställs inför.²¹

¹⁹ Hof & Hammarstedt mfl, 1968, s 90

²⁰ Hermerén & Lilja, 1968, s 148

²¹ Hermerén & Lilja, 1968, s 146

Detta citat, ovan är just ett sådant exempel på hur författarna vill betona den nya läran som den rätta läran. Och använder här Luther som ledaren för de nya tankesätten som växer fram under samma tidsperiod. Författarna använder sig av ord som *moraliska* och *människan* till sin hjälp i sitt beskrivande för att betona den evangelisk-lutherska kyrkan.²²

I både *Hof och Hammarstedt m.fl.* och *Hermerén och Liljas* läromedel får man historiska förklaringar samt psykologiska förklaringar till den förändring som kyrkan genomgick.

Vidare i *Hillerdals* läromedel nedan får man till skillnad från dessa två läromedel även teologiska förklaringar, som beskriver betydelsen av den nya läran och om vad den kommer att innebära för framtiden. I citatet nedan lyder en mening - *mycket viktigt att bibeln inte fattas som lagbok*, som ger teologiska förklaringar.

I *Hillerdals* läromedel ser man även här, betoningen på den nya läran presenterat av Luther. *Hillerdal* använder också ordet *rätta*, likt *Hermerén och Lilja*, i citatet nedan.

*Bibeln är av utslagsgivande betydelse för Luther, därför att den ger kyrkan den rätta synen på hur Gud handlar i kärlek. Just därför är det för Luther mycket viktigt, att Bibeln inte fattas som lagbok.*²³

Hillerdal gör ett försök att lägga fram den nya läran som en självklar del av den religionsutveckling som skedde och som var början på den nya tiden. Ett annat citat taget från början av avsnittet om reformationen understryker detta.

*Här möttes förgången tid och framtid. Någon skulle här vilja se den moderna tidens början.*²⁴

2.1.3 Den nya bibelsynen

Den sista men den viktigaste delen i denna undersökning är den nya bibelsynen. Den är viktig anser jag i denna undersökning för att här kan man mer tydligt se de olika infallsvinklarna och perspektiven på orsakerna till reformationen. Detta kan senare vara till hjälp för att se tydliga skillnader och eventuella likheter.

²² Hermerén & Lilja, 1968, s 148

²³ Hillerdal, 1968, s 165

²⁴ Hillerdal, 1968, s 157

I den sista delen av analysen om den nya bibelsynen skriver *Hof och Hammarstedt m.fl.*

*Bibeln och traditionen – enligt Luther var det en auktoritet för mycket. Mot detta satte han regeln: Skriften allena. Med den regeln avgör protestantiska kristna vad som är grunden för deras tro och lära.*²⁵

Här blandar författaren fakta med historia och det, *enligt Luther*. Med hjälp av ord som *avgör* och *grunden* betonar *Hof och Hammarstedt m.fl.* den protestantiska kristna tron före den katolska tron.

Vidare i nästa läromedel av *Hermerén och Lilja* ser man en liknande beskrivning.

*Luther hade grundligt prövat denna väg men funnit att den inte ledde fram till målet. Då var det bibelstudiet, som gav honom en ny insikt i evangeliets egentliga budskap.*²⁶

Här gör ord som *målet* och *egentliga* och begreppet *en ny insikt* sig gällande i texten. De som vidare betonar protestantismens utveckling i den nya tiden här, är i det andra citatet av *Hermerén och Lilja*. Där ord som *genomtänkt* och *samvete* och begrepp som *den enskildes rätt att tänka fritt*, understryker det viktiga i evangelisk-lutherska kyrkan.

*Luther ställde sin uppfattning, intensivt upplevd och genomtänkt, mot den romerska kyrkans mer än tusenåriga tradition och väldiga auktoritet. En man och hans samvete – därmed göres början till en ny syn: den enskildes rätt att tänka fritt.*²⁷

I nästa och sista läromedel av *Hillerdal* kommer ett citat som presenterar och betonar tydligt den evangelisk-lutherska kyrkan före den katolska kyrkan.

Den väsentliga förnyelsen i och med reformationen kommer genom bibelstudiet. När striden om den rena läran var i gång, kunde både Luther och övriga reformatorer hänvisa till

²⁵ Hof & Hammarstedt mfl, 1968, s 90

²⁶ Hermerén & Lilja, 1968, s 144

²⁷ Hermerén & Lilja, 1968, s 148

*Skriften som den egentliga källan för äkta kristendom och spela ut Bibeln mot den romerskkatolska traditionen.*²⁸

Begrepp som *den väsentliga, den rena läran, egentliga källan* och *äkta kristendom*, gör det tydligt för läsarna om en medveten framställning av den nya läran.

I *Hillerdals* läromedel, och likadant med *Hof och Hammarstedt m.fl.* och *Hermerén och Lilja*, om den nya bibelsynen får man främst historiska och teologiska förklaringar till förklaringen av reformationens uppkomst och introduktionen av den nya bibelsynen.

²⁸ Hillerdal, 1968, s 163

2.2 Läromedel från 2000-talet

2.2.1 Martin Luther

I de senare läromedlen från 2000-talet beskrivs Luther på ett annat sätt. I *Rings* läromedel från år 2000 står det om Luther under rubriken *De protestantiska kyrkorna*, där han framställs som den första rösten om den nya bibelsynen med sin protest mot den katolska kyrkan. Ett stycke i texten börjar med följande mening:

*Enligt Luther bestämmer enbart Bibeln vad som är kristen tro.*²⁹

Med betoning på Luther i texten som representant för en av riktningarna av kristendomen, ser man ett annat exempel som ovan i slutet av texten, detta som avslutning om Luther:

*Det behövs inga präster och påvar som förklarar hur det ska vara, menade Luther.*³⁰

Ordval som *Enligt Luther* och *menader Luther* gör ett påpekande uttryckningssätt som understryker objektiviteten och som håller balansen mellan fakta och beskrivningssätten.

Ordvalen och beskrivningssättet hos *Ring* gör att man fångar upp en medveten infallsvinkel som bjuder in objektivitet, samtidigt som denna medvetenhet öppnar upp för alla möjliga slags läsare med olika bakgrund. Rangordningen av de olika kyrkorna inom kristendomen i läromedlet av *Ring* kommer protestantiska kyrkan i tredje plats, alltså som den yngsta kyrkan. Vilket visar hänsyn till de resterande kyrkorna. Med framhållen fakta av den protestantiska kyrkan i Sverige skriver *Ring* om att 90 % av befolkningen i Sverige tillhör Svenska Kyrkan vilket är en luthersk kyrka.³¹ Dessa fakta har tillsammans med de objektiva betoningarna i texten historiska förklaringar i beskrivningssätten.

Med en lite längre historik om Luther i läromedlet av *Tidman och Arvidsson m.fl.* från år 2003, får man som läsare inblick i humanismens historia innan avsnittet om Luther vilket ger texten en annan infallsvinkel med ett perspektiv som talar om nya tider och kraven på förändringar, som också samtidigt ger en förklarande bakgrund till utbrottet av reformationen.

²⁹ Ring, 2000, s 76

³⁰ Ring, 2000, s 76

³¹ Ring, 2000, s 76

Likt hos *Ring* uppfattar jag att man utgår ifrån historiska förklaringar bakom reformationens utbrott. Citatet nedan taget från *Tidman och Arvidsson m.fl.* läromedel påvisar detta.

*Trots att Luther med sina teser endast påvisat ett missbruk av kyrkan och något som i grund och botten var mot dess egen lära, beslöt man i Rom påbörja en rättegång mot Luther för att få honom förklarad som kättare. Luther började nu författa en mängd skrifter om den kristna tron och kyrkan, och i dessa riktades också kritik mot påven.*³²

I det tredje valda läromedlet till denna uppsats från år 2004 av *Eriksson och Mattson m.fl.* skriver man om kyrkoträdet, som historisk beskriver de olika riktningarnas framväxt, detta som ett slags kartläggande. Texten börjar med kristendomens uppkomst och slutar med grenar som uppstod ifrån den protestantiska grenen, vilka var bland annat den reformerta och den anglikanska kyrkan.³³ Detta får författaren med i en och samma sida. Kort om protestantismen står det:

*Protestantismen uppstod i början på 1500-talet till följd av Martin Luthers strävan att reformera den katolska kyrkan. Hela perioden kallas därför reformationen.*³⁴

Vidare i nästa sida går *Eriksson och Mattson m.fl.* med samma historiska beskrivning och uppsplattning om de fyra kristna förgrundsgestalter. Författaren börjar med gestalten Augustinus som var biskop i Nordafrika under 400-talet. Tredje och näst sista gestalten är i denna uppsplattning tysken Martin Luther med sin protest mot den katolska kyrkan, han var den som satte Bibeln i centrum för den protestantiska grunden i den kristna tron, skriver *Eriksson och Mattson m.fl.*³⁵ Med en medvetenhet och ordval som *centrum* och *grunden* tar man in fakta tillsammans med historiska förklaringar som presentation till den nya läran.

2.2.3 Kyrkan

I *Rings* läromedel står det kort och historiskt beskrivet om kyrkan.

³² Tidman & Arvidsson mfl, 2003, s 64

³³ Eriksson & Mattson m.fl., 2004, s 245

³⁴ Eriksson & Mattson m.fl., 2004, s 245

³⁵ Eriksson & Mattson m.fl., 2004, s 246

*Tysken Martin Luther (1483-1546) protesterade mot den katolska kyrkan. Han vände sig mot både delar av läran och den katolska kyrkans organisation.*³⁶

Meningen börjar med ordet *Tysken*, bara detta ord ger avskild en objektiv syn på hela den process som kristendomen var i och som kom med reformationen att resultera i uppkomsten av evangelisk-lutersk kyrka.

Vidare i nästa läromedel av *Tidman och Arvidsson m.fl.* får man även här en objektiv beskriven text. Citaten nedan som även var med tidigare i analys delen i denna uppsats, ger en historik och en medveten infallsvinkel. Infallsvinkeln ger en detaljerad historik förklaring som även går in i teologiska förklaringar, med begreppen *grund och botten* och *mot dess egen lära*.

*Trots att Luther med sina teser endast påvisat ett missbruk av kyrkan och något som i grund och botten var mot dess egen lära, beslöt man i Rom påbörja en rättegång mot Luther för att få honom förklarad som kättare. Luther började nu författa en mängd skrifter om den kristna tron och kyrkan, och i dessa riktades också kritik mot påven.*³⁷

I *Eriksson och Matsson m.fl.* läromedel som har en väldig neutral ton i sin beskrivning igenom boken, får man en koncentrerat fakta uppspaltning om de olika riktningarna inom kristendomen. Vidare om kyrkan får man som läsare en historisk tolkning.

*Luther var djupt missnöjd med den katolska kyrkans avlatshandel, de vill säga att man kunde köpa sig fri från synd.*³⁸

2.2.3 Den nya bibelsynen

I läromedlen från 2000-talet står det inte lika ingående och specifikt om den nya bibelsynen, utan här tar författarna främst upp om de praktiska förändringarna kring bibeln.

I *Rings* lärobok får man läsa om att människan kunde själv läsa bibeln och på egen hand söka Gud. Det behövdes inga präster och påvar som förklarade hur det skulle vara, vanliga människor kunde stå lika nära Gud som präster. Och det var inte bara prästerna som förstod

³⁶ Ring, 2000, s 76

³⁷ Tidman & Arvidsson m.fl., 2003, s 64

³⁸ Eriksson & Mattson m.fl., 2004, s 245

bibeln utan det kunde alla göra, *enligt Luther*,³⁹ skriver *Ring*. Vidare skriver *Ring* att anledningen var just detta som gjorde att Luther översatte bibeln till sitt folkspråk, och alla andra länder som blev protestantiska följde efter.⁴⁰

Det sista stycket i *Rings* läromedel som handlar om den nya bibelsynen lyder:

*Enligt Luther bestämmer enbart Bibeln vad som är kristet tro. Han tog bort: påven, helgondyrkan, munkar och nunnor, alla sakrament utom dop och nattvard.*⁴¹

Det nämnvärda ur detta läromedel är att texten om reformationen och om Luther utgör en tredjedel av en fjärde dels sida. Vilket i denna undersökning i jämförelse med de andra från 1960- talets läromedel inte är lika innehållsrik, eftersom den är kort. Men den är koncis, vilket gör att den ändå är användbar i denna undersökning. Lika gäller också de andra två läromedel från 2000-talet.

I det andra läromedlet av *Tidman och Arvidsson m.fl.* får läsarna en helt annan beskrivning eller möjligen en mer ingående beskrivning av Luthers nya bibelsyn. Luther i sina studier över romarbrevet i Nya testamentet leddes till en annan uppfattning om Gud. Luther betonar tro och tillit till en kärleksrik och förlåtande Gud istället för fruktan och rädsla för det.⁴²

I nästa sida skriver författarna:

*Här fortsatte Luther sitt författarskap, och översatte också hela Nya Testamentet till tyska.*⁴³

Det nämnvärda här är avsnittet om humanismen, som är innan avsnittet om reformationen som jag tidigare nämnde. Det *Tidman och Arvidsson m.fl.* lyfter fram i detta avsnitt är toleransen som förordnades av humanismen. Humanismen är en rörelse som växer fram under 1400 -1500-talet får en avgörande betydelse för Västerlandets ideologi.⁴⁴ Etiken, fria viljan och människan blir viktig och kommer i och med humanismen att bli betydelsefull för den kommande människan.⁴⁵ Denna text om humanismen kommer i det senare avsnittet att spela

³⁹ Ring, 2000, s 76

⁴⁰ Ring, 2000, s 76

⁴¹ Ring, 2000, s 76

⁴² Tidman & Arvidsson mfl, 2003, s 63

⁴³ Tidman & Arvidsson mfl, 2003, s 64

⁴⁴ Tidman & Arvidsson mfl, 2003, s 62

⁴⁵ Tidman & Arvidsson mfl, 2003, s 63

roll, eftersom författarna har humanismen som bakgrund till reformationen och man får också en förklarande anledning till den nya synen på bibeln.

Både avsnittet om reformationen och humanismen ger en historikframställning av både ämnen som går in i varandra. Vilket detta genomsyrar i texten med många ingående fakta delar som ger en annan bild än den man får från *Rings* läromedel, detta bidrar inte till att författaren faller utanför objektiviteten utan de håller sig i ett medvetet perspektiv fördjupning.

I det tredje och sista läromedlet av *Eriksson och Mattson m.fl.* om den nya bibelsynen av Luther, skriver författarna om att Luther satte bibeln i centrum för den kristna tron, och med detta menade han att människan kan bara bli rättfärdig genom tro.⁴⁶

Luther i detta läromedel utgör enbart en tredjedel av avsnittet om reformationen. Mer om den nya bibelsynen går inte författarna in på, vilket gör att texten blir objektiv och kortfattad med en historisk framställning.

Likt *Rings* beskrivning använder också *Eriksson och Mattson m.fl.* ord som *menade*.

*Sakramenten är inte fina prestationer att utföra utan en väg för Gud att nå människan genom och de kan inte förstås genom förnuftet. Luther menade också att kyrkan och staten skulle vara åtskilda eftersom deras uppgifter är så olika.*⁴⁷

⁴⁶ Eriksson & Mattson mfl, 2004, s 246

⁴⁷ Eriksson & Mattson mfl, 2004, s 246

3. Analys

3.1 Allmänna skillnader mellan 1968 och 2000-talet

Bland de största skillnaderna mellan 1968- och 2000-talets läromedel är sammanfattningen på reformationen. Koncentrationen i 2000-talets läromedel om reformationen i jämförelse med de från 1968 är sidantalet. Längre och utförligare beskrivningar med detaljerad historisk framställning av reformationen ger läsarna en fördjupad kunskap om protestantismen. De kortare och enkla beskrivningarna på ämnet i de senare läromedlen ger läsarna en grundkunskap som koncentrerar sig på att öppna upp för dialoger vilket ger fria ingångar till kristendomen och därmed religionsämnet. När det inte blir kort och koncist drar och framhäver texterna betoningar, då kommer andra skillnader fram vilket är de olika förklaringarna man använder sig av för att beskriva reformationen.

3.2 Konfessionella inslag och typer av förklaringar

Vidare skillnader mellan 1968- och 2000-talets läromedel är deras val av förklaringsätt. Den gemensamma förklaringen alla samtliga författaren använder i sina läromedel är den historiska. Efter denna likhet kommer skillnaden vilket är de psykologiska och teologiska förklaringarna till den nya lärans uppkomst inom kristendomen.

De psykologiska förklaringarna tillsammans med teologiska förekommer mest i de tidigare böckerna. Här kommer man in på svaret till den tredje frågan, vilket lyder: *Hur förhåller sig dessa förklaringar till de eventuella konfessionella inslagen?*

Med hjälp av de olika psykologiska förklaringarna om Luthers tillstånd i sin kamp med reformationen, utgår författarna från teologin som ligger som grund i deras läromedel och därmed i deras förklaringar till reformationens uppkomst. Och i dessa förklaringar förekommer de värdeladdade orden, där det finns ett samband mellan de värdeladdade orden och psykologiska och teologiska förklaringarna. Exempelvis ord som den *rätta, äkta* och *egentliga* dyker ofta upp i texterna. Tillsammans med de värdeladdade orden och begreppen som förekommer observerar man ofta betoningarna på protestantismen i de tidigare läromedlen från år 1968. När det gäller läromedlen från 2000-talet till skillnad från de tidigare läromedlen ser man mindre betoningar på protestantismen. I ett av de tre läromedlen ser man en mer fördjupad faktadel, som ger betoningar men dessa betoningar inte har samma syfte

som i de tidigare läromedlen. Man ser objektiviteten i texterna, som indikerar en medveten kunskapsförmedling. Då kommer vi in på den tredje skillnaden, vilket är om objektivitet.

3.3 Har läromedlen blivit mer objektiva?

En skillnad man ser när man gör en ingående granskning i de senare läromedlen från 2000-talet är alltså objektiviteten, där författarna gemensamt har det som en redskap igenom sina texter. Denna skillnad märker man tydligt när man går tillbaka till de tidigare läromedlen, där neutraliteten brister. De tidigare författarna är medvetna i sina framhävningar av de värdeladdade orden samtidigt som de försöker vara objektiva. Jag använder ordet försöker därför att man ser försöken, men tycker senare att de brister i sina försök när man granskar de senare läromedlen där utvecklingen har gått en längre väg.

4. Avslutande reflektion

När analysen av läromedlen ska sättas i ett större sammanhang för att få ett helhetsgrepp av den förändring som skett under modern tid bör man se efter i olika studier av religionsämnet över tid. Det allmänna faktumet bakom läromedlen, som nämnades i början av undersökningen från år 1968 spelar roll i denna analys, vilket måste beröras mer ingående. Olivestam skriver i sin bok om kursplanens perspektiv. När det gäller innehållet i undervisningen finns det ett inbyggt dilemma mellan perspektiven och tillämpningen av det innehållet.⁴⁸

Perspektivet förutsätter distans medan tillämpningen förutsätter delaktighet och det är därför svårt att hitta en balans mellan dessa. Det är lätt att hamna i ett dominerat förhållningssätt, något som både universitetsutbildningen i ämnet och lärarutbildningen kräver. Den professionella kompetensen kräver å sin sida tillämningsförmåga och närhet.⁴⁹

Att beröra denna punkt om perspektiv anser jag har en relevans i denna studie. Medvetna val måste göras och det måste läggas många tankar bakom sitt kunskapsförmedlande, både som författare och lärare.

Finns det en problematik samtidigt som perspektivvalen görs och tillämpningar av det kan denna problematik minskas. Detta kan minskas genom de medvetna perspektivvalen. Som lärare bör man eftersträva ett rimligt förhållningssätt och välja ut ett antal verktyg som man bör lära sig hantera och hela tiden utveckla dessa verktyg.⁵⁰ Med dessa verktyg bör man vara aktuell och anpassbar i och till klassrummen.

Detta dilemma mellan perspektivval och tillämpningen av det är lika aktuell idag som det var på 1960-talet under skolreformen. Processen och utvecklingen sedan 1960-talet i detta dilemma att hitta de ultimata religionsperspektiven och läromedlen för alla tider har kommit långt i utvecklingen, detta enligt min slutsats i jämförelsen mellan läromedlen.

⁴⁸ Olivestam, 2006, s 39

⁴⁹ Olivestam, 2006, s 39

⁵⁰ Olivestam, 2006, s 39

Sammanfattning

Helheten av resultatet i denna undersökning är att det finns en tydlig skillnad mellan perspektiven och infallsvinklar om reformationen i läromedlen mellan de tidiga och senare läromedlen. Skillnaden svarar på den första frågan som lyder: *Finns det konfessionella inslag i läromedlen där författarna vill framhäva/betona protestantismen?*

Konfessionella inslag finns i de tidigare läromedlen, där man tydligt fortfarande vill värna om de kristna värderingstankarna. Trots den bakgrundshistorien bakom läromedlen där författarna med de tidiga läromedlen och de nya läroplanen ändra på religionsämnet och markera ett vidgat religionsperspektiv, har man trots allt tagit in konfessionella inslag som främst förekommer i de psykologiska och teologiska förklaringarna. Man har försökt ta in objektiviteten men som har brustit i praktiken, vilket de värdeladdade orden och begreppen visar detta.

Detta till skillnad från de senare läromedlen från 2000-talet där man ser medvetenheten om de mångfaldiga läsarna, vilket de fria ingångarna i texten till dialoger påvisar. Korta och sammanfattade texter ger utrymme åt olikheten och väger in detta med objektiviteten.

Litteraturförteckning

Bergström Göran, Boréus Kristina (2005), *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund, Studentlitteratur

Eriksson Leif, Mattsson Malin m.fl. (2004), *Söka svar, Religionskunskap Kurs A & B*, Stockholm, Almqvist & Wiksell

Hermerén Harry, Lilja Einar (1968), *Religion och Tanke*, Lund, Gleerups

Hillerdal Gunnar, (1968), *Idéer och händelser i religionens värld, religionskunskap för gymnasiet*, Stockholm, AB Verbum

Hof Hans, Hammarstedt m.fl. (1968), *Människan och livsåskådningar, religionskunskap för gymnasiet och fackskolan*, Stockholm, Almqvist & Wiksell Förlag AB

Olivestam Carl E (2006), *Religionsdidaktik- om teori, perspektiv och praktik i religionsundervisning*, Liber AB, Stockholm

Ring Börge (2000), *Religion och sånt, Religionskunskap kurs A*, Stockholm, Almqvist & Wiksell

Selander Sven-Åke (1993), *Undervisa i religionskunskap*, Lund, Studentlitteratur

Tidman Nils-Åke, Arvidsson Bengt m.fl. (2003), *Relief, Religionskunskap A Plus*, Malmö, Gleerups Utbildning AB